

Патріція Кеннеді Грімстед

БІБЛІОТЕКА - АРХІВ: ШЛЯХ ДО ІНТЕГРУВАННЯ

(Автоматизований доступ до архівної інформації для Росії, України та інших незалежних держав колишнього Союзу) *

У світі інформації взаємозв'язки між бібліотеками та архівами з часом, безперечно, ставатимуть усе тіснішими. У багатьох країнах Заходу інтеграція інформаційних систем спрямована на включення відомостей про фонди як в архівах і музеях, так і в бібліотеках.

У США Дослідна бібліотечна інформаційна мережа (RLIN - Research Libraries Information Network) обслуговує і архівні документи, і друковані книги. Останнім часом її спонсор, Дослідна бібліотечна група, тестує нову розвинуту інформаційну систему AMIS, яка міститиме візуальні (наочні) зображення.

Найпоширеніший у США формат для архівних описів MARC AMC є власне «пасинком» формату MARC для друкованих книжок.

Деякі архівісти не дуже задоволені спробою створення архівного формату для унікальних текстів урядових документів і манускриптів за шаблоном бібліотечного формату для надрукованих у багатьох примірниках книжок. Проте тенденція до інтегрування інформаційних систем зростає.

Більшість учених, які займаються дослідженнями в архівах, одержують відомості про них з бібліотек, де нагромаджується та систематизується опублікована інформація про архівні довідники, пошукові видання щодо збережуваних матеріалів. Необхідність комп'ютеризації в бібліотеках у найближчому майбутньому визначається саме тим, що студенти, урядовці і вчені звертаються насамперед не в архів, а в книгозбірні.

Архіви колишнього Союзу тепер відкритіші для дослідників. Однак молоді незалежні держави поки що не мають прямого доступу не лише до багатьох основних документів, які належать до функцій уряду, а й до звичайних, приміром таких, як документи щодо призову і паспортні дані громадян.

* Текст подається зі збереженням особливостей оригіналу

© Грімстед Патріція Кеннеді, Київ, 1994

© Переклад з англійської Астапової Ірини Вадимівни

У російських архівах, що є спадкоємцями державних репозитаріїв (сховищ рукописів), містяться різноманітні важливі відомості про колишню радянську імперію і Росію (її архіви цікавлять як співвітчизників, так і зарубіжних дослідників).

Урядовці й дослідники повинні мати змогу терміново одержувати дані про місцезнаходження цих архівів, міру їх доступності та використання і, що важливо для наукового планування, про опис пошукових засобів.

Час від часу виникають ускладнення, пов'язані з перейменуваннями. Так, скажімо, Центральний партійний архів (Москва) тепер - Російський центр збереження і вивчення документів сучасної історії. Центральний державний архів Жовтневої революції в Україні тепер має назву Центральний архів вищих органів влади та управління України.

Серії довідників з архівів, розташованих на території колишнього Союзу (я готувала їх понад 30 останніх років) тепер не відповідають дійсності, зокрема і довідник з українських архівів.

Майбутнє за електронним форматом (тобто, збереження інформації в пам'яті машини), який дає змогу легко виготовити фотоформу для друку і забезпечує доступ до інформаційної бази даних у режимі реального часу, здатен до легкої оновлюваності, міжнародного доступу, пошуку, здійснюваного за повним текстом. Ці напрями активно розвиваються на Заході.

Колишні радянські архіви, оснащені сучасними програмами обробки комп'ютеризованої інформації, можуть стати для дослідників доступнішими. Отже, потрібні оновлений, короткий, між-організаційний довідник з усіх архівів і сховищ манускриптів (у тому числі й музеїв), що є в Російській Федерації, вичерпна бібліографія їх пошукових засобів і довідникової літератури. Публікації довідника ведуться автоматично з бази даних, що працює в режимі on-line. Саме її треба зробити доступною для всіх, скориставшись мережею Internet (за досвідом Американської бібліографії досліджень зі слов'янських мов у Східній Європі).

Цей проект фінансований на перших етапах Радою Міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX - International Research & Exchanges Board), також Національною радою з питань розвитку людства і гуманітарних питань (NEH - National Endowment for the Humanities). Ми плідно співпрацюємо з Державною публічною історичною бібліотекою (Москва). Росархів і його дослідний інститут мають свої бібліотеки. Проте жодна з них не нагромадила вичерпних зібрань пошукових засобів або довідкової літератури, необхідних для проекту.

Ми співробітничали з Санкт-Петербурзьким архівом Російської Академії наук та з її бібліотекою.

Певних успіхів цей проект набуває і в Україні. Проект української бази даних, наданої Українському дослідному інституту Гарвардського університету, підтримано Євразійською фундацією США (Eurasia Foundation). В 1994 р. підписано спеціальну угоду між Українським дослідним інститутом Гарвардського університету з американського боку і Головним архівним управлінням, Академією наук, Міністерством культури - з українського, про співробітництво в галузі створення архівно-бібліографічної бази даних з українських рукописних та архівних сховищ, і її ведення покладається на Центральну наукову бібліотеку НАН України, яка здійснюватиме централізований збір бібліографічної та археографічної інформації за допомогою зацікавлених відомств і згодом надаватиме копію бази у відповідні архівні, бібліотечні та музейні адміністрації.

ArcheoBiblioBase - це програма управління реляційною базою даних на базі Macintosh of 4th Dimension (створена спеціально для цього проекту і поєднує необхідні дані про окремі архіви зі структурованим бібліографічним описом їх пошукових можливостей). Одна з основних цілей у разі використання нової платформи програмування реляційної бази даних - можливість термінової демонстрації структурованих бібліографічних даних для вказівників та інших пошукових засобів у контексті - тобто, як вікно на екрані з інформацією про сам архів.

ArcheoBiblioBase має прекрасні видавничі показники, завдяки яким забезпечується автоматичне виведення повноформатних оригіналів-макетів за специфікаціями користувача (4D Write) для експорту в інші програми. Різні покажчики створюються автоматично, в тому числі кореляційна таблиця між застарілими іменами та анахронізмами і сучасними. Традиційно використовується латинський шрифт і друкуються діакритичні знаки для всіх мов колишнього Союзу і Східної Європи. Паралельні файли даних на російській мові застосовують нову русифіковану версію операційної системи Macintosh і системні шрифти. Нашу програму для новітньої версії системи 4th Dimen-

sion було вдосконалено і забезпечено двомовність (потенційно багатомовність) АВВ програмами. Повністю автоматизовано транслітерацію між файлами в латинській абетці і файлами в кирилиці.

Спочатку ми прагнемо на рівні репозитаріїв охопити перелік усіх архівів, бібліотек, музеїв та інших організацій, які мають архівні матеріали, відкриті для публічних досліджень. Охопювана інформація включає короткий опис фондів, вказівки про попередні назви організації та іншу цінну для дослідників інформацію. Бібліографія путівників на рівні репозитаріїв для кожної організації була доповнена полями для зазначення місцезнаходження бібліотек, в яких є література зі списками посилань і доступність до цієї літератури на мікрофішах.

Сьогодні ми взяли на себе узгоджений з датським видавництвом мікроформ (IDC - Inter Documentation Company) проект для репродукції всіх внесених у список пошукових засобів на мікрофішах. Оригінали-макети для друкарських видань можна одержати через кілька днів з бази даних і передати майже в кожний текстовий процесор або комп'ютерну видавничу систему. Остання попередня англійська версія, яку IREX розподіляв у лютому 1993 р., охоплює майже 200 репозитаріїв у Москві і Санкт-Петербурзі¹. Відтоді, як з'явилось це видання, сама база даних розширилася за рахунок доповнення ще 40 репозитаріями. Завершується робота над російськомовними файлами, розпочато роботу з україномовними файлами даних, розширюються анотації для нових репозитаріїв, отже, паралельні (англійська, російська і українська) версії невдовзі будуть готові для публікації.

АВВ можна використати і для довідок у режимі реального часу з дружнім до користувача інтерфейсом. Програму АВВ треба зробити доступною по мережі Internet і по інших бібліотечних мережах, таких, як RLIN, або по розподілу її на оптичних лазерних дисках. ArcheoBiblioBase може стати ресурсом, доступним по мережі в режимі реального часу, а також невід'ємним компонентом реформованої комп'ютеризованої довідкової системи по архівах у Росії та інших незалежних державах колишнього Союзу. Наша інформація буде доступна в усьому світі.

У 1993 р. АВВ проходила випробування у бібліотекарів Довідкової служби зі славистики (Slavic Reference Service) Іллінойського університету. Вони визнали її корисність як довідкового ресурсу

1. *Russian Archives 1993: A Brief Directory, Part 1: Moscow and St. Petersburg*, Preliminary English Version, edited with an introduction by Patricia Kennedy Grimsted; Forward by V.P.Kozlov; compiled by P.K.Grimsted, I.V.Turkina, V.G.Zabavskii, V.D.Simakov, and the staff of the Rosarkhiv Information Systems; editorial board - M.D.Afanas'ev, P.K.Grimsted, V.P.Kozlov, V.C.Sobalev (Washington, DC: IREX, February, 1993).

в режимі реального часу, хоча що програму було розроблено для ефективних (з погляду часу і матеріальних витрат) публікацій. З огляду на великий попит щодо даних АВВ, спеціалісти цього закладу погодилися спільно з нами розробляти програму експорту АВВ в операційну систему UNIX, щоб АВВ стала доступною по мережі Internet. Пошук в АВВ через Internet у режимі online був би значно простішим і зручнішим у разі використання нової програми сканування тексту MOSAIC ².

Доступ до баз даних через мережу Internet невдовзі буде можливий у Росії і в інших державах колишнього Союзу через мережу Glasnet (приблизно в середині 1994 р.). IREX забезпечив комп'ютерами, модемами та комунікаційними пакетами чимало бібліотек і архівів у Москві та Петербурзі для зв'язку по електронній пошті з потенційними дослідниками і бібліотекарями, що займаються комплектацією. Коли бази даних мереж Internet стануть доступними через мережу Glasnet, база даних АВВ також стане доступною, якщо будуть знайдені фонди для необхідних перетворень програми. Комп'ютерну систему Macintosh Power отримав Інститут рукопису ЦНБ НАН України.

Перетворення АВВ для сітьового доступу робить доступною її для різних платформ і операційних систем. Це сприятиме передачі даних на території колишнього Радянського Союзу, де операційна система DOS набагато поширеніша, ніж Macintosh.

Наша робота над АВВ, її перетворення в працюючу на багатьох платформах сітьову базу даних могла б стати потужним імпульсом розвитку багаторівневої російської та української інформаційної системи по архівах.

Визнаючи нагальну потребу в скоригуванні поточної інформації, а також те, що програма АВВ перебуває у завершальному стані, ми поспішаємо надати хоча б коротку інформацію по архівах в інших колишніх радянських республіках. Міжнародна рада по архівах (ICA - International Council on Archives) підтримала проект АВВ і запропонувала допомогу, щоб доповнити АВВ інформацією з інших незалежних держав. На XIII Міжнародному конгресі ICA в Монреалі (вересень, 1992 р.) я разом зі своїми російськими колегами представила екземпляри нашої попередньої англійської версії каталога по Москві і Санкт-Петербургу керівникам делегацій 20-ти країн (у тому числі виконавчому директору і редактору ICA). Багатьма спеціалістами було визнано важливість для архіваріусів та дослідників тих каталогів, які робляться за допомогою АВВ.

2. A brief popularized write-up of the new MOSAIC program, being released by the Center for Supercomputing Applications at the University of Illinois, appeared in the Chronicle for Higher Education (July 1993).

На зустрічі керівників архівів СНД наш московський координатор і мої колеги з Росархіву продемонстрували ArcheoBibliobase.

На жаль, відомості під заголовком «Рада незалежних держав» у міжнародному довіднику з архівів 1992 р. (видано Міжнародною радою з архівів) не передбачають всебічної та глибокої інформації для дослідників. Немає, скажімо, даних про нові реорганізовані архіви поза системою колишнього Головархіву, про нову розсекречену довідкову літературу з них. Списки ICA ґрунтуються на відомостях тільки з державних архівів, представлених російською мовою (англійська версія неточна), без бібліографії опублікованих путівників та інших пошукових засобів. ICA вже відзначила, що їхній каталог 1992 р. може бути останнім, який вони мали змогу представити у друкованому форматі, що як ніколи робить важливим поширення видань ICA в електронному форматі.

Першим кроком буде видання короткого довідника, що містить інформацію про архіви з усієї території колишнього Радянського Союзу. Це оновить відповідний розділ у виданому в 1989 р. моєму «*A Handbook for Archival Researches in the USSR*» (підручник з архівних досліджень в СРСР) ³.

Ми плануємо підготувати друковані тексти з найменуванням організацій, адресами і бібліографією в багатомовній версії для міжнародного поширення. Для прибалтійських країн, які не є членами СНД, розглядається питання про видання окремого каталога, і, можливо, такі видання будуть підготовлені і для інших регіонів. АВВ автоматично забезпечить генерований покажчик перехресних посилань, і, як тільки будуть віднайдені засоби для перетворення АВВ у сітьовий модуль, ці дані можуть бути також доступні по мережі.

Інформація з питань архівів України - це окремий блок. Ми сподіваємося на співробітництво з Інститутом рукопису ЦНБ та Інститутом археографії НАН України, Головархівом та Міністерством культури України, спрямоване на швидке видання каталога по Україні і відповідної бібліографії українською та англійською мовами (це доповнило б мій виданий у 1988 р. каталог по українських архівах) ⁴.

3. Patricia Kennedy Grimsted. *A Handbook for Archival Research in the USSR* (Washington, DC: IREX-Kennan Institute, 1989). Appendix 3 lists major archives and published guides for all of the former Soviet republics. Appendix 1 covers Moscow and Leningrad repositories, while Appendix 2 lists state archives in the RSFSR.

4. Patricia Kennedy Grimsted. *Archives and Manuscript Repositories in the USSR: Ukraine and Moldavia, Book 1: General Bibliography and Institutional Directory* (Princeton: Princeton University Press, 1988; «Harvard Series in Ukrainian Studies», «Publications of the Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta»).

Файли 1988 р. будуть конвертовані й автоматично передані в систему АВВ. Будуть додані нові назви та адреси для всіх архівів, а також інформація з нещодавно відкритих архівів КДБ і комуністичної партії.

З часом комп'ютерний модуль може бути доступний для використання іншими незалежними країнами. Позаяк АВВ здатна працювати з даними на різних мовах, інші держави могли легко створити файли в своїх національних абетках.

Отже, ця система могла б бути використана для ефективного створення архівних довідників і бібліографії, для оновлення вхідних даних і доступу по міжнародній мережі.

Та ж сама комп'ютерна система створюватиме окремі бібліотечні й музейні довідники у необхідному форматі. Ці довідники можна об'єднати в інтегровані для різних географічних регіонів.

Створення програмного модуля АВВ, доступного на всіх платформах (як це розглядається для роботи в Internet), надалі могло б сприяти передачі даних в електронному форматі для майбутнього каталога Міжнародної ради з архівів або іншої інтегрованої бази даних. Сьогодні цим проектом зацікавлений відповідний підрозділ ЮНЕСКО. Таким чином, можливість доступу до АВВ по розгалуженій мережі Internet - значний крок, спрямований на розвиток комунікацій в СНД і в усьому світі.

Система АВВ може легко експортувати дані з будь-яких обраних груп полів в інші системи для обробки, створювати на основі цих даних різні спеціалізовані друковані довідники або передавати їх в електронному форматі для використання в спеціалізованих міжнародних або національних довідниках.

Один з небагатьох фотопортретів відомого українського маляра С.Васильківського, що збереглися до сьогодні.
Автор - Гаенцнер Юлій Євграфович (1824 -?), з походження німець.
Закінчив Петербурзьку Академію художеств 1859 року.
Художник-портретист, маляр. Жив і працював у Харкові.
З фонду сектора естампів та репродукцій ЦНБ.

